

לחמניות המכונות מזונות

פת הבאה בכיסנין - שיעור ב'

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין

בעניין הברכה על הלחמניות המכונות "לחמניות מזונות", יש לדון מצד כמה נקודות: [א]. כיון שדרך בני אדם לאכול לחמניות אלו כלחם גמור, הרי שלפי מה שנתבאר לעיל בשם כמה מגדולי האחרונים, אזי המודד להגדיר מהי פת הבאה בכיסנין הוא דרך בני אדם ומנהגם בכל זמן וזמן, ולכן כיון שדרך בני אדם האידנא הוא לאכול לחם כזה לשובע הרי הוא נידון כפת גמורה וברכתה היא המוציא אף אם אוכל ממנה פחות מכזית. [ב]. אף לדעות שלא מתחשבים במנהגי בני אדם בכל זמן וזמן, אלא הגדרת פת הבאה בכיסנין הוא דבר קבוע לדורות, מ"מ בעינין שפת זו תהיה מתוקה די הצורך להחשיבה כפת הבאה בכיסנין ולא כלחם גמור. ונחלקו השו"ע והרמ"א בדין זה וכפי שיבואר בהמשך, ולפי המציאות כהיום אין הפת הזו מתוקה די הצורך להחשיבה כפת הבאה בכיסנין לכו"ע. [ג]. יש הסוברים שפת שנילושה ברוב מי פירות דינה כפת הבאה בכיסנין אף שאין טעם המי פירות מורגש די הצורך. ועל סמך דעה זו סמכו ועדות כשרות מסוימות להכשיר פת כזו כפת מזונות. ויש לעיין ולדון בדבר וכדלהלן. [ד]. עוד יש להעיר דאף את"ל שתהיה פת כזו שברכתה אכן מזונות, מ"מ כיון שהיא מוגשת בשמחות וכדומה ובני אדם אוכלים ממנה כהנה וכהנה, א"כ יש לחוש שכבר קובעים סעודה על פת זו, והדר דינא שברכתה היא המוציא. [ה]. גם יש לדון באופן שאוכלים פת כזו עם שאר דברים הבאים לטבל את הפת, שיש לחוש לכמות האכילה שלא תצטרף לשיעור קביעות סעודה עם שאר הדברים שאוכל עמה.

מחלוקת השו"ע והרמ"א בדין פת מתוקה

ב. כתב השו"ע סי' קס"ח סעיף ז' וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה. וכתב ע"ז הרמ"א וי"א שזה נקרא פת גמור אלא א"כ יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים.

ג. והנה מקור דברי הב"י הוא ברמב"ם פ"ג מהלכות ברכות הלכה ט' שכתב וז"ל וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכיסנין. ודן הב"י בביאור דברי הרמב"ם מה הדין כאשר יש ריבוי מים ומיעוט דבש, האם דינה כפת רגילה או כפת הבאה בכיסנין, כיון שיתכן שאז טעם הדבש בטל לגבי רוב המים, ומנסה לדייק ברמב"ם שאז דינה כפת גמורה, אלא ששוב מדייק איפכא מדכתב הרמב"ם עירב בה תבלין משמע שאפילו מעט טעם משנה את הברכה. ומסיק ב"י שאפילו מעט דבש סגי לתת לה שם פת הבאה בכיסנין. אמנם בתנאי שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה, דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה. ונימק הב"י את דבריו שהרי עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ובכל זאת לא מברכין עליה המוציא, וחזינן שלא בשם לחם תליא מילתא אלא שלא קבעו חכמים לברך המוציא אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו שהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת, אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא וג' ברכות.

לחמניות אלו נאכלות למזון ולשובע כשאר פת

רגילה

א. נתבאר לעיל שנחלקו גדולי הפוסקים מה היא הגדרת פת הבאה בכיסנין, האם הדבר תלוי בג' הדעות שהובאו בשו"ע סי' קס"ח ס"ז, והדבר נשאר בספק לדינא ולכן מברכים על כל אחת במ"מ, אף שיתכן שלפי השיטות האחרות היא פת גמורה. או שמא אין מחלוקת כלל בין השיטות ולכו"ע פת כזו שבאה לאכילת תענוג ולא למזון ושובע דינה כדין פת הבאה בכיסנין, אלא שנחלקו הדעות מה היא אותה "פת הבאה בכיסנין" שעליה דברו בגמ'. ונתבאר שלהך צד בפוסקים הדבר תלוי בכל זמן וזמן מה היא הנהגת בני אדם במיני מאכלים כגון אלו, האם הם באים לאכילת תענוג וארעי או שמא באים למזון ושובע כלחם גמור.

והנה החוש מעיד בברירות שדרך בני אדם להתייחס ללחמניות אלו כלחם גמור והם אוכלים אותו בצורה ודרך של פת שנועדה לשובע, רק שמברכים עליה מזונות, אבל מלבד הברכה אין שום הבדל בצורת האכילה ומטרתה.

ואם כן יש לדון ולומר שלפי סיעת הפוסקים הנ"ל הדין ברור שיש ללחמניות אלו שם פת גמורה וברכתם המוציא ואפילו כאשר אוכל מהן כל שהוא, וצריך ליטול ידים לפני אכילתם ולברך אחריהם ברכת המזון.

ואף את"ל שאכתי יש לחוש לדעות האחרות הנוקטות שיש ספק מה היא פת הבאה בכיסנין, מ"מ מידי ספק לא נפקי ויש לנו לחמניה שהיא ספק פת וספק המוציא, ואיך אנו נכנסים לבית ספק זה להימנע מנט"י ומברכה הראויה לכתחילה. וראה עוד להלן בסמוך מה שיש לדון בזה.

היוצא מדברי הבי"י:

[א]. עיסה שעירב בה אפילו מעט דבש ותבלין וטעם התערובת ניכר בעיסה מברכין עליה מזונות. [ולכאורה למסקנת הבי"י לא צריך שיהיה נילוש עם הבצק אלא עירוב סגי, שהרי המודד הוא האם פת זו נאכלת לשובע, וכן הוא לשונו בשו"ע]. ועיין משנ"ב ס"ק כ"ט שכתב לבאר שעירב היינו בשעת הלישה, ואולי כל שלא מערב בשעת הלישה אין המתיקות מורגשת בכל הפת, דרק בשעת הלישה יש עירוב של כל החומרים היטב, וצ"ע].

[ב]. הדבר נמדד בדרך בני אדם, וכיון שדרך בני אדם שלא לקבוע סעודה על עיסה שמעורב בה דבש ותבלין שטעמם ניכר לכן ברכתן מזונות. ויש לדון לפ"ז בגוונא שהמתיקות היא בכמות כזו שרגילות בני אדם לאוכלם כפת רגילה דגם לדעת בי"י תהיה ברכתו המוציא.

[ג]. לכאורה פשטות דברי הבי"י נוטה שאפילו אם הדבש והתבלין יהיו רוב המשקין שבעיסה, אפ"ה בעינן שטעמם יהיה ניכר בפת. [וע"ע בדברי המהרש"ם בזה].

ד. והנה הרמ"א בדרכי משה כתב להעיר על דברי הבי"י שהמנהג שלא כדבריו, שהרי המנהג בשבתות ויום טוב לברך המוציא על מיני לחמים המתובלין הרבה וניכר בהם במראה והטעם. ולכן מסיק הד"מ דנראה שלא יצא מכלל לחם אא"כ עיקר העיסה נילוש באותם דברים. וכתב שאפשר שגם דעת הרמב"ם כן ולא כהבנת הבי"י.

והערת הרמ"א על הבי"י היא שהרגילות לברך המוציא על פת מתובלת מורה שדינה כפת גמורה, ואין לדחות דשאני שבת ויו"ט שבני אדם קובעים על פת זו, ולכן אף אם דינה כפת הבאה בכיסנין ברכתה היא המוציא. דכוונת הד"מ להוכיח שבני אדם אוכלים את הפת המתוקה בתורת לחם וזה לא מתאים עם הגדרת הבי"י וכדלעיל.

ה. והשו"ע בסי' קס"ח העתיק להלכה כמסקנתו בבי"י, והרמ"א כתב לחלוק עליו לדינא שאינו מברך מזונות אא"כ טעם הדבש והתבלין הם כמעט עיקר.

ויש לעיין לפי דעת המחבר מה דינם של אותם לחמניות המכונים "מזונות" האם כיון שהן מתוקות דינם כפת הבאה בכיסנין, או דילמא גם לדעת השו"ע אכתי לא חשיב טעם המי פירות ניכר בעיסה. עוד יל"ע שהרי עיננו הרואות שבני אדם אוכלים לחמים אלו לשובע ואמאי לא נימא שהוא לחם גמור גם לדעת השו"ע, וצ"ע.

האם כאשר הרוב הוא מי פירות צריך שהטעם

יהיה ניכר

ו. והנה פשטות דברי הפוסקים מורה שבעינן טעם ניכר בעיסה ואין נפק"מ אם המי פירות הם רוב המשקין או מיעוט, והמשנ"ב נקט כך בביאור דברי הרמ"א וכתב וכן בדבש ושמן וחלב בעינן שיהיה הרוב מהן ומיעוט מיים שעי"ז נרגש מהן הטעם הרבה מאוד עד שעי"ז הם העיקר וטעם העיסה טפל.

ובספר דעת תורה למהרש"ם, כתב שמוכח בבי"י שכאשר יש רוב מי פירות לא בעינן שטעמם יהיה מורגש. ועל פי דבריו נהגו בועדות כשרות שונות לתת הכשר ללחמניות מזונות שנילושו ברוב מי פירות.

ויש לעיין האם אכן מוכח כן בבי"י והאם דברים אלו נאמרים אף לדעת הרמ"א. דהנה משמעות דברי הבי"י שבכל גווני בעינן שטעם התערובת יהיה ניכר. שמתחילה דן לומר שכאשר יש בעיסה רוב מיים אז המי פירות המועטין בטלים, וכל דברי הרמב"ם נאמרו רק כאשר יש רוב מי פירות, ושוב חזר בו דסגי גם במעט מי פירות אפילו כשרוב מיים, והצריך שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה, דומיא דעירב בה תבלין שטעמו ניכר בעיסה.

והנה עיקר הוכחת בי"י שבעינן שטעם התערובת יהיה ניכר הוא מתבלין, ודברי הרמב"ם נאמרו גם על תבלין, וא"כ פשיטא שבכל גווני שמהני לדעת הרמב"ם לתת לעיסה זו שם פהב"כ בעינן שהטעם יהיה מורגש דומיא דתבלין. ועוד שסברת הבי"י מורה שבעינן טעם ניכר שהרי צריך שהפת תהיה כזאת שבני אדם אוכלים אותה לשובע ודרכן לקבוע עליה, ולא סגי לן בשם לחם לענין חלה, וא"כ מוכרח שבעינן טעם מורגש בעיסה.

היוצא מהנ"ל:

לחמניות מזונות

ז. לחמניות המכונות "מזונות" המצויות האידנא, ובני אדם אוכלים אותם כלחם רגיל, הדעת נוטה בפשטות שברכתן היא המוציא ואף אם אוכל מהן פחות מכשיעור קביעות סעודה. שדינם כלחם גמור וכפי שנתבאר לעיל בסמוך, דדרך בני אדם לאוכלם כלחם גמור וממילא לדעת סיעה גדולה בפוסקים אין דינה כפת הבאה בכיסנין. ועוד שאין לחמניות אלו מתוקות די הצורך להחשיב אותם כפת מתוקה לדעת הרמ"א, ויש לעיין האם לדעת השו"ע המתיקות מספיקה, ודעת גדולי רבני ספרד שהמנהג במקהלות הספרדים לברך על פת כזו מזונות אם לא שקובע עליה סעודה שאז דינה ככל פהב"כ.

עוד יש לדון שפעמים יש באכילה מלחמניות אלו שיעור קביעות סעודה באכילת הלחמניות ופעמים בצירוף הדברים שבאים ללפת את הלחמניה.

פיתה שנילושה במי פירות

ח. גם פיתה שנילושה במי פירות ושמים בתוכה דברים ללפת את הפת [וכגון פלאפל] דינה כלחם גמור, וברכתה במוציא.

פיצה שנילושה במי פירות

ט. מאכל המכונה פיצה שנעשה בדרך רגילה של בצק רגיל וכו' הוי לחם גמור וברכתו המוציא, כיון שנעשה לשובע. גם פיצה שנילושת במי פירות דינה כנ"ל ששם לחם גמור עליה.